

МУСИҚА САНЪАТИДА МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАРИМИЗНИ АКС ЭТТИРИЛИШИ

Ходжаева Нилуфар Латиповна

Андижон давлат университети

Санъатшунослик факультети

Муסיқий таълими кафедраси ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада муסיқа фанини инсониятга фойдали томонлари миллий қадриятларимиз урф одатларимиз ҳақида ёзилган. Бу муסיқий товушлар, образлар, тафаккур ва ҳиссиётлари дунёси киши руҳини кўтаради, уни борлиқ билан бирлаштиради, гоҳида тасаввурлар, ҳаёлларнинг тушунтириб бўлмас имкониятларини очади, дунёнинг чексиз кенгликларига олиб кетади, ҳақиқатга, идеалга яқинлаштиради, ҳаётимизни маъноли, мазмунли, маънавий бой ва гўзал қилади.

Калит сўзлар: муסיқа санъати, чолғу асбоби, инсон руҳияти, товушлар, образлар, таълим тарбия.

ABSTRACT

In this article, the useful aspects of the science of music for mankind are written about our national values and traditions. This world of musical sounds, images, thoughts and feelings elevates the human spirit, unites it with existence, sometimes opens up the inexplicable possibilities of imagination and imagination, takes us to the infinite expanses of the world, brings us closer to the truth and ideal, makes our life meaningful, meaningful, spiritually rich and beautiful.

Key words: musical art, musical instrument, human spirit, sounds, images, education.

АННОТАЦИЯ

В этой статье написаны полезные аспекты музыкальной науки для человечества о наших национальных ценностях и традициях. Этот мир музыкальных звуков, образов, мыслей и чувств возвышает человеческий дух, соединяет его с бытием, открывает порой необъяснимые возможности воображения и воображения, уносит нас в бескрайние просторы мира, приближает к истине и идеалу, делает нашу жизнь осмысленной, осмысленной, духовно богатой и красивой.

Ключевые слова: музыкальное искусство, музыкальный инструмент, человеческий дух, звуки, образы, образование.

Қурраи заминда ҳаёт мавжуд экан, муסיқа санъати инсониятга олам олам завқ улашиб келган ва шундай бўлиб қолади ҳам. Чунки муסיқа санъати халқ ижодининг бир қисмигина эмас, балки инсон руҳининг тарбияловчисидир. Муסיқа инсон дунёқарашини шакиллантиради, ўз кучига ишониш, рухий иродани тиклаш, вақтинча мувоффақиятсизликлар олдида тушкунликка берилмаслик каби ҳислатларни тарбиялайди. Ўрта асрлардаёқ Шарқнинг буюк мутафаккирлари муסיқанинг инсон организмга ва психологиясига таъсири масалаларини ўрганишган. Жумладан, Форобийнинг “Муסיқа ҳақида катта китоби” ва бошқа асарлари, Ибн Синонинг “Китобаш-шифо”, “Китоб ан-нажот”, “Донишнома” каби асарларининг муסיқа ҳақидаги бўлимлари, Абдурахмон Жомийнинг “Рисолаи муסיқа китоби” шулар жумласидандир. Буюк қомусий олим, муסיқа чолғуларини моҳирлик билан чалган Абу Наср Фаробий ўз ижроси билан кишиларни қувонтириш ёки қайғуга солиш, овутиш ёки чуқур ўйга толдириш, хурсанд қилиш, ҳайратга солиш ва ҳатто ухлатиб қўйишнинг уддасидан чиқа олганлиги ҳақидаги ҳикоят ва ривоятлар бизгача етиб келган.

Профессионал муסיқачи, мутахассис муסיқа психологиясидаги кўп жиҳатларни етарли даражада ўзлаштириб олиши керак. Бу муסיқий товушлар, образлар, тафаккур ва ҳиссиётлари дунёси киши руҳини кўтаради, уни борлик билан бирлаштиради, гоҳида тасаввурлар, хаёлларнинг тушунтириб бўлмас имкониятларини очади, дунёнинг чексиз кенгликларига олиб кетади, ҳақиқатга, идеалга яқинлаштиради, ҳаётимизни маъноли, мазмунли, маънавий бой ва гўзал қилади. Ҳа, муסיқа рухий таъсир имкониятига эга. Ундан таълим-тарбия мақсадларида фойдаланиш, бу борада унинг салмоғини янада кенгайтириш зарурлигини ҳаётнинг ўзи тақозо этмоқда.

Муסיқа тарбияси жараёни инсон муסיқа маданиятининг умумий, шахсий асосларини шакллантиришга, муסיқа ўқитиш жараёни эса муайян муסיқий билимлар, малака ва кўникмаларни эггалашга йўналтирилган. Муסיқий ривожланиш жараёни ҳар бир алоҳида инсоннинг муסיқа маданияти ва муסיқий қобилиятлари ҳамда рухий-физиологик имкониятларининг умумий ўсиб бориши билан боғлиқ. Қобилиятлар – бу ташқи дунё билан ўзаро алоқалари жараёнида шаклланадиган кишининг ривожланишидаги ички шарт-шароитлардир.

Одамни бошқа тирик мавжудотлардан ажратиб турувчи қобилиятлар унинг табиатини ташкил этади, лекин одам табиатининг ўз - бу тарихий маҳсулотдир - деб ёзган эди С.Л.Рубинштейн. Одам табиати унинг меҳнат фаолияти натижасида тарихий ривожланиш жараёнида шаклланади ва ўзгариб боради. Интеллектуал қобилиятлар одам табиатини ўзгартира бориши давомида уни англаб, тушуниб бориши билан шаклланган, унинг бадий, муסיқий ва шу каби

қобилиятлари санъатнинг бошқа турли кўринишларини ривожлантириш билан бирга юзага келган.

Ижодий ривожланиш бу педагогик-психологик жараёнда шахснинг барча индивидуал хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда ташкил қилинган бўлиб, унинг мақсади болани мустақил товуш ечимларини излаш, кузатиш, кашфиётларга йўналтиришдан иборат. Шахснинг муסיқий ривожланиши, тарбияси ва шакилланиши муסיқий педагогикасининг умумий асослари бўлими бош мавзулари ҳисобланади. Инсоннинг муסיқий ривожланиши унинг муסיқий қобилиятлари ва муסיқа маданиятининг бир бутун ташкил топиши ва шакилланиши жараёни сифатида намоён бўлади.

Муסיқий ривожланиш бу шахс муסיқа маданиятининг жисмоний, ақлий ва маънавий ривожланишдаги туғма ва ўзлаштирилган, миқдор ва сифат ўзгаришларининг ҳар томонлама такомиллашуви. Инсон ўзининг муסיқий ривожланишида қатор ёш босқичлардан ўтади. Инсоннинг ёшига хос умумий хусусиятларини ўрганиш билан психологиянинг маҳсус соҳаси ёш психологияси шуғулланади. Чақалоқлик, гўдақлик ёшида, ҳаётининг биринчи йилида бу кўпроқ она айтадиган алла қўшиғи ҳамда болани ўраб туган муסיқий муҳит билан боғлиқ. Ҳаётининг иккинчи ва учинчи йилларида бола юра бошлаганда, у катталар ортидан айрим муסיқий ва қўшиқ жумлаларини такрорлай олади.

Бу ёшда ритмик эшитиш қобилияти фаол ривожлана бошлайди, бу болага муסיқани алоҳида ритмик ва рақс ҳаракатлари билан ифодалашга имкон беради. Уч ёшда, бола ўзининг мен ини англаб ета бошлаганда унинг истаклари ва мен ўзим каби талаблари ифодаланган кескин вазиятларда, отаоналар уни муסיқага ошно қилиш имконияти ҳақида ўйлай бошлайдилар. Болани уй шароитида муסיқа мактабига жойлаштиришга тайёрлаш муסיқа ўқитувчиси билан ўтқазиладиган хусусий машғулотлар ва мактабгача таълим муассасасида муסיқа машғулотларида амалга оширилади.

Бошланғич мактабнинг биринчи синфларида боланинг овози ҳали заиф, нафаси қисқа бўлади, у қўшиқ сўзларини куйлашдан кўра кўпроқ сўзлаётганга ўхшайди. Шунинг учун кичкинтойлар учун қисқа жумлалар ва ёрқин ифодали мазмунли қўшиқлар танлаш лозим. Бу уларда қўшиқга нисбатдан эътибор ва қизиқиш уйғотади. Муסיқий педагогик жараён ўзининг қонуниятлари, шакллари, босқичлари, услублари, умумий ва маҳсус, яқка ва жамоа назарий ва амалий, концерт ва мустақил муסיқий машғулотларига эга. Муסיқий педагогик жараённинг қонуниятларини аниқлаш учун ушбу барча алоқаларни таҳлил қилиш талаб этилади бу алоқаларни бир бутун ҳисобга олиш уларнинг бирлигига, жамият эҳтиёжларига боғлиқлигига миллий ва жаҳон муסיқа маданиятининг тараққиётига олиб келади.

Мавжуд педагогик вазифалар сақланган ҳолда Ўзбекистонга хос миллий қадриятлар, анъаналар, халқ ижоди, мусиқа меросини болаларни идрок этиш қобилияти даражасида босқичма-босқич тадбиқ этиш назарда тутилади. Эрталабки бадан тарбия, турли шаклдаги машғулотлар, меҳнат, сайр, нафосат соатлари, ўйин кулги, байрамларга оид асарларни аниқ режалаштириб, ўз ўрнида ва меъёрида қўллаш “Миллий тафаккур” муаммосининг ечимига эришишда муҳим омил бўлади. Аввалам бор, мусиқа репертуарлари болажонларда жонажон Ватанга муҳаббат, меҳнатсеварлик, табиатини эъзозлаш, дўстлик, ҳамжиҳатлик, раҳм - шафқат каби хислатлар мусиқавий образлар орқали идрок этилишга қаратилган. Бунда Республика миқёсидаги ижодкор тарбиячиларнинг илғор тажрибалари натижаси, янгича ишлаш методикасига асосланган мусиқий репертуарлари болаларнинг ёшига мос бўлган (билим ва малакалар даражаси, мусиқага муносабати, қизиқиши, қобилияти, соғлиғи, кайфияти, боғчадаги муҳит ва бошқалар) ҳолатларни мусиқий фаолият турларини ҳисобга олган ҳолда беш қисмга бўлинади.

Ўқув материаллари чоракларга тақсимланган бўлиб, болаларнинг меҳр фаолият турларига муофиқ танланиши дастлабки билим ва кўникмаларни эгаллашда, таълим мақсадларни эгаллашда муҳим аҳамият касб этади. Машғулотнинг тузилиши ўқув материалларининг мазмунидан келиб чиқиш лозим. Бунда асарнинг тарбиявий аҳамияти, уларнинг бадиий гоаявий савияси, болалар ёшига мослиги, асар мавзусининг хилма-хиллиги ҳисобга олинади. Маълумки, мусиқий фаолият мусиқа тинглаш, қўшиқ айтиш, мусиқий ритмик ҳаракат, болалар чолғу асбобларида чалишни ўрганиш каби турларга бўлинади. Ҳар бир фаолият тури боланинг мусиқий дидини ривожлантиришга ёрдам бериб, маълум малакани шакллантиради. Мусиқашунос олимлар болаларни мусиқий тарбиялашда мусиқа тинглаш фаолиятига алоҳида эътибор бермоқдалар. Педагогика фанида қўшиқ айтиш фаолиятининг тарбиявий аҳамияти алоҳида таъкидланади. Миллий руҳни ўзида акс эттирилган халқ қўшиқ, лапарлари болаларни оламни бадиий хис ва идрок этишларига, завқланишларига ёрдам беради. Мусиқа образларга муовиқ турли тавсифдаги ҳаракат ва рақсларни, ўйинда эса турли образларни тасвирлаш муҳим аҳамиятга эгадир. Чунки ҳаракат мусиқий қобилиятни шакллантириш ва жисмоний ривожлантиришда жуда муҳимдир. Ҳаракатда асарнинг бадиий мазмуни, кайфияти акс эттирилади. Куй, ритм, тембр, регистр, темп, динамика тусларини ҳис этган ҳолда қўл, оёқ, гавда қоматларни мусиқага мос равишда ҳаракатлантириш мусиқий эстетик ва жисмоний тарбия ўртасида узвий боқлиқликни таъмин этади. Болалар чолғу асбобларидан, айниқса, ўзбек чолғу асбобларида ижро этилган ранг-баранг оҳанглар болаларни созларнинг

жарангдор овози билан таништиради. Уларда ажабланиш, завқланиш, қувониш каби ижобий руҳий ҳолатлар вужудга келади. Дастур мазмунида чолғу созлари билан таништириш билан бирга, билимлар ёшига мос бўлган урма чолғу созлар ва мусиқий ўйинчоқлар ёрдамида оддий ижрочилик усуллари бажара олишга ўргатиш вазифалари қўйилади. Болаларнинг мусиқий ижодкорлигининг дастлабки куртаги намоён бўла бошлайди. Иқтидорли болалар оддий қўшиқ, ўрганган рақс, ҳаракат турини мустақил яратган ижодларига мужассамлантирадилар, турли образларни янгича талқин этадилар, давра ўйинларида таъсирчан хусусиятларини ўйлаб топадилар, ижодий ютуқларидан завқланадилар ва мамнун бўладилар. Мусиқа фаолиятидаги бундай мустақилликнинг одимлари болаларимизни ёшлиқданок санъатнинг сеҳрли оламида завқланишга, гўзал оҳанглардан лаззатланишга, мусиқани меҳр билан севиб, имконият даражаларини намоёиш этишга чорлайди. Байрам эртаклари болаларни бадий тарбиялаш шакллари билан бири ҳисобланади. Байрам эртақларининг мақсади болаларни нафосат оламига олиб кириш, уларда ажойиб ёрқин тасуротлар қодириш: болаларда керакли байрам кайфиятини туғдириш, уларга шодлик бахш этиш ва ижодкорлик завқини ҳосил этишдан иборатдир. Ижодий ёндашув тўғри ташкил қилинган байрам ва байрам шаклидаги тадбирлар (ўйин кулгилар, концертлар, сайл, аския, кулги дамлари нафосат соатлари, турли театр томошалари, қизиқарли ўйинлар, спорт мусобақа беллашувлари) болаларни кичик ёшдан бошлаб кўнгил очар ўйин ва байрам эртақларининг моҳиятини англаб етиш, маънавий озуқа олиш, тасаввурни бойитишга хизмат қилади.

Ҳар бир гуруҳнинг ёши ва идрок этиш даражасига мувофиқ байрам эртақлари ва уюштирилаётган ўйин кулгуларни ўтказиш мундарижаси таълим-тарбия мазмунида ўз аксини топган. Мусиқа раҳбари болаларга фақат билим берибгина қолмасдан, балки уларни янги ажойиб дунё мусиқа оламига олиб киради, санъатга қизиқтиради, уни севишга ўргатади. Яхши ташкил қилинган мусиқий тарбия жараёни болаларни баркамол инсон қилиб ўстиришда кўмаклашади.

Бу ишда таълимнинг педагогик жамоаси иштироки ва фаоллиги ҳам муҳимдир. Болаларнинг саломатлигини муҳофаза қилиб, машғулотлар учун гигиеник талабларга жавоб берадиган даражада шарт шароитларини яратиш, эрталиклар ва байрам тадбирларини ташкил этиш ва ўтказишга фаол қатнашиш боғча раҳбарияти ва тарбиячиларнинг педагогик бурчидир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати: (REFERENCES)

1. Апраксина О. Методика музыкального воспитания в школе Москва , 2003.
2. Апраксина.О.А. Методика музыкального воспитания в школе. (Учебное пособие для пед. институтов по спец. 2119 «Музыки и пение») - М.: Просвещение, 2003-222с.
3. Методика преподавания музыкальных дисциплин: Сб. статей. -Т.: Ўқитувчи. 2009. -95 с.
4. Музыкальная психология: Учебное пособие. / автор сост. Кадиров Р.Г., - Т.: Музыка, 2005. -80 с.
5. Музыкальное воспитание в школе. Вып.19.: Сб. статей. / Состав. О.Апраксина. М.: Музыка, 2007. -110 с.
6. Соипова Д. Мусиқа ўқитиш назарияси ва методикаси Ўқув методик қўлланма 2009 УзДК
7. Шарипова Г.Мусиқа ўқитиш методикаси. Маърузалар матни. 2000 й.
8. Зимина А.Н.Основы музыкального воспитания и развития. М. 2000 й.Интернет манбалари: